

Прорецензовано 24.03.2026

Схвалено до друку 30.03.2026

УДК [159.922.7:37.013.82:37.013.77]:316.6:364]:314

Ігор Хотенюк,

директор ТОВ «УКРМЕДСЕРТ»,

аспірант

khotenuk@gmail.com

ORCID ID: 0009-0001-1485-3907

Igor Khoteniuk,

Postgraduate student

ТОВ «УКРМЕДСЕРТ»,

вул. Драгоманова, 1-А,

м. Київ, 02059, Україна

LLC «UKRMEDSERT»,

1-A Drahomanova St.,

Kyiv, 02059, Ukraine

**МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ РОДИН, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ**

**MODEL OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR INTERNALLY
DISPLACED FAMILIES RAISING CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS**

Анотація. У статті розглянуто проблему психолого-педагогічного супроводу внутрішньо переміщених родин, які виховують дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану в Україні. Актуальність дослідження зумовлено зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб та необхідністю забезпечення комплексної підтримки дітей з особливими освітніми потребами і їхніх родин у нових соціальних та освітніх умовах. Установлено, що вимушене переміщення спричиняє значні соціально-психологічні труднощі для родин, пов'язані

з втратою звичного середовища, порушенням соціальних зв'язків, підвищеним рівнем тривожності та необхідністю адаптації до нових умов проживання і навчання. Особливо вразливою категорією є сім'ї, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, оскільки вони потребують безперервного доступу до освітніх, корекційно-розвивальних та психологічних послуг.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розроблення моделі психолого-педагогічного супроводу внутрішньо переміщених родин, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. У процесі дослідження використано теоретичні методи, зокрема аналіз, узагальнення та систематизацію наукових джерел з проблеми супроводу сімей, що мають дітей з особливими освітніми потребами. На основі проведеного аналізу визначено структурні компоненти моделі психолого-педагогічного супроводу, до яких належать діагностичний, корекційно-розвивальний, соціально-адаптаційний та координаційний. Обґрунтовано методологічну основу моделі, що базується на системному, травма-інформованому та ресурсно-орієнтованому підходах, принципах інклюзивної освіти та міждисциплінарної взаємодії фахівців.

Визначено етапи реалізації моделі, зокрема діагностичний, планувальний, реалізаційний та моніторинговий, які забезпечують послідовність організації психолого-педагогічної підтримки родини та дитини. Зазначено, що впровадження запропонованої моделі сприятиме покращенню психологічного благополуччя родини, успішній адаптації дитини до нового освітнього середовища, підвищенню ефективності інклюзивного навчання та розвитку партнерської взаємодії між родиною та освітніми установами. Запропонована модель може бути використана фахівцями системи освіти, психологічної та соціальної служб у процесі організації комплексної підтримки внутрішньо переміщених родин.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід, внутрішньо переміщені родини, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, модель супроводу, міждисциплінарна взаємодія, соціальна адаптація.

Abstract. The article examines the problem of psychological and pedagogical support for internally displaced families raising children with special educational needs under martial law in Ukraine. The relevance of the study is due to the increase in the number of internally displaced persons and the need to provide comprehensive support for children with special educational needs and their families in new social and educational conditions. It has been established that forced displacement causes significant socio-psychological difficulties for families associated with the loss of their usual environment, disruption of social ties, increased anxiety and the need to adapt to new living and learning conditions. Families raising children with special educational needs are a particularly vulnerable category, as they require continuous access to educational, correctional, developmental and psychological services.

The purpose of the study is to theoretically substantiate and develop a model of psychological and pedagogical support for internally displaced families raising children with special educational needs. Theoretical methods were used in the research process, in particular, analysis, generalization and systematization of scientific sources on the problem of support for families with children with special educational needs. Based on the analysis, the structural components of the model of psychological and pedagogical support were determined, which include diagnostic, correctional and developmental, social and adaptive and coordination. The methodological basis of the model was substantiated, which is based on systemic, trauma-informed and resource-oriented approaches, the principles of inclusive education and interdisciplinary interaction of specialists. The stages of the model implementation were determined, in particular diagnostic, planning, implementation and monitoring, which ensure the consistency of the organization of psychological and pedagogical support for the family and the child. It is noted that the implementation of the proposed model will contribute to improving the psychological well-being of the family, the successful adaptation of the child to the new educational environment, increasing the effectiveness of inclusive education and developing partnership between the family and educational institutions. The proposed model can be used by specialists in the education system, psychological and social services in the process of organizing comprehensive support for internally displaced families.

Key words: psychological and pedagogical support, internally displaced families, children with special educational needs, inclusive education, support model, interdisciplinary interaction, social adaptation.

Актуальність дослідження. Війна, що триває в Україні, негативно позначиться на психічному здоров'ї всього населення країни, найбільш чутливою категорією цього впливу є внутрішньо переміщені особи. Особливо вразливими є родини, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, оскільки вони одночасно переживають декілька рівнів соціально-психологічної вразливості: втрату звичного соціального середовища, труднощі адаптації до нових умов проживання та необхідність забезпечення спеціальних освітніх і корекційних послуг для дитини.

За даними досліджень, близько 70%, або 3,5 мільйона, дітей в Україні нині не мають доступу до базових товарів і послуг, зокрема позбавлені належного харчування та житла. Вони знаходяться в зоні надзвичайного ризику для психічного та фізичного здоров'я, оскільки багато їхніх основних потреб

залишаються незадоволеними, включно із забезпеченням фізичної безпеки, житла, харчування, освіти та соціальної підтримки.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Ментальне здоров'я дітей у воєнний час безпосередньо залежить від атмосфери в сім'ї, рівня тривожності батьків і доступу до стабільного безпечного простору. Зниження рівня тривожності дорослих, відкрите спілкування, рутини та відчуття захищеності є ключовими для психологічної стійкості дитини.

Відповідно до досліджень, проведених дитячим фондом ООН ЮНІСЕФ, найуразливішими внаслідок війни є сім'ї, які найбільш гостро відчули наслідки війни (втратили членів родини, житло, майно, доступ до базових послуг); сім'ї з дітьми, які перебувають на деокупованих територіях, прифронтових територіях, територіях, що постійно зазнають обстрілів тощо; сім'ї з дітьми, які найбільш страждають від відсутності базових комунальних послуг (електроенергії, водопостачання, тепlopостачання тощо); сім'ї з дітьми, які є внутрішньо переміщеними (1, 2025). Традиційно вразливими лишаються сім'ї з дітьми з інвалідністю, багатодітні сім'ї, сім'ї з дітьми до трьох років [1, 2025].

Водночас дослідження згаданого фонду засвідчують, що безперервний доступ до якісних, інклюзивних соціальних, освітніх та медичних послуг є життєво необхідним для всіх дітей та їхніх родин, особливо для тих, хто проживає поблизу лінії фронту, дітей з інвалідністю, дітей у закладах та прийомних сім'ях, а також внутрішньо переміщених дітей.

В опитуванні, проведеному Соціологічною групою «Рейтинг» на замовлення проекту «Дій для дітей України» (Ukraine Children's Action Project) «Проблеми українських дітей під час війни: II хвиля», виявлено, що психічний стан дітей залишається однією з найуразливіших сфер у час повномасштабної війни. Зокрема, рівень дитячого стресу, порівняно з довоєнним періодом, зріс на 10% [Черенько, Саріогло, 2023].

Науковці серед основних проблем сучасної сім'ї, які посилилися в період війни, виділяють [Бугерко, 2023; Булахова, 2015; Шинкаренко, 2022]:

– послаблення матеріальної і психологічної (захисної) функції сім'ї;

– порушення механізму адаптації родини до кризових явищ у суспільстві (війна, вимушена міграція). В умовах війни постає проблема феномену дистантної родини, коли її члени тривалий час перебувають на відстані один від одного (Бугерко, 2023);

- трансформація сімейних ролей;
- ускладнення дитячо-батьківських взаємовідносин;
- нестабільність, невизначеність життєвих родинних планів в умовах війни;
- вплив патогенних чинників на психічне здоров'я членів сім'ї.

Зазначена думка дослідників С. Бойко та І. Бугерко підкреслює, що ресурсний потенціал батьків – сукупність зовнішніх (підтримка, фінанси) та внутрішніх (психологічні якості, досвід) можливостей – є ключовим фактором, який дає змогу сім'ї долати кризові умови, зберігати стабільність та забезпечувати освітні потреби дітей (Бугерко, 2023).

Водночас Н. Ярмола вказує на те, що ключовим завданням для внутрішньо переміщених родин стало прилаштування до нових умов існування, що передбачає соціальну адаптацію родини, пошук закладів освіти та налагодження корекційно-розвивальної роботи. Це підкреслює складність адаптації та необхідність комплексного підходу до забезпечення потреб дітей з особливими освітніми потребами у змінених життєвих обставинах (Ярмола, 2024).

Значний внесок у вивчення проблеми супроводу сімей, які мають дітей з особливими освітніми потребами, зробили численні вітчизняні та зарубіжні дослідники. Зокрема Л. Борщевська, Л. Зіброва, І. Іванова, О. Ходаківська вивчали вплив психологічного клімату в сім'ї на виховання дитини; окремі аспекти соціально-психологічних якостей батьків вивчали І. Вахоцька, О. Романчук, Л. Шипіцина, Е. Мастюкова, В. Вишневський, Л. Кирєєва, И. Мамайчук; Є. Савіна, О. Чарова досліджували особливості материнських установок щодо дітей з порушеннями інтелектуального розвитку; М. Радченко досліджувала специфіку особистісної саморегуляції дорослих, які мають дітей з інтелектуальними порушеннями; О. Бабяк, Н. Бабкіна, А. Капська, В. Кобильченко, С. Миронова, Л. Прохоренко, Г. Соколова – психологічні проблеми сімей, які виховують дітей з

особливими потребами та займались розробленням системи психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами та їхніх родин.

Закордонні наукові дослідження (Beckers LW, Smeets RJ, van Der Burg JJ. , Arif A, Ashraf F, Nusrat A.), проведені останніми роками, підтвердили низку ключових моментів – батьки дітей з особливими освітніми потребами часто відчують підвищений рівень стресу, тривоги та депресії, що часто пов'язано з відсутністю доступних послуг та інтенсивними вимогами догляду за дитиною. Дослідження вказують на високу потребу в психологічній підтримці таких сімей та надання кваліфікованого супроводу (Beckers, Smeets, 2021; Arif , Ashraf , Nusrat, 2021).

С. Миронова зазначає, що психолого-педагогічний супровід забезпечується, якщо спеціалісти орієнтуються не лише на дитину, а на родину у цілому. Дослідниця виділяє такі завдання психолого-педагогічного супроводу (Миронова, 2011):

- раннє виявлення проблем у розвитку дитини;
- комплексна діагностика
- психофізичного розвитку дитини;
- рання корекційна допомога дитині;
- психологічна допомога родині в навчанні батьків педагогіки;
- співпраці з дитиною, методиці корекційно-розвивального виховання в умовах сім'ї.

На думку С. Булахової, психолого-педагогічний супровід сім'ї має здійснюватися у такій послідовності: знайомство з сім'єю; первинна діагностика дитини і всієї родини; розроблення і реалізація індивідуальної програми навчання і виховання; неперервний контроль за розвитком дитини і стосунками у сім'ї; постійне внесення коректив у програму; переведення дитини у відповідний навчальний заклад – загальноосвітній, спеціальний, інклюзивний – залежно від можливостей дитини (Булахова, 2015).

Т. Коломoeць підкреслює, що в умовах інклюзивної освіти психолого-педагогічний супровід і психолого-педагогічна підтримка надаються сім'ї фахівцями на основі міждисциплінарної взаємодії.

Поділяємо погляди науковців О. Бабяк, Н. Баташевої, Л. Прохоренко, В. Засенко стосовно того, що супровід родини передбачає комплексний підхід і здійснюється через виконання основних видів діяльності: діагностику, корекцію, консультування, просвітництво та допомогу, а психолого-педагогічний супровід розглядається як комплексна система взаємодії фахівців освітньої, соціальної та психологічної сфер, спрямована на створення сприятливих умов для розвитку, навчання та соціалізації дитини з особливими освітніми потребами.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розроблення моделі психолого-педагогічного супроводу внутрішньо переміщених родин, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. Застосовано теоретичні методи, серед яких – аналіз, синтез, узагальнення та перехід від абстрактних положень до їх конкретного втілення.

Результати дослідження. Сучасні соціальні виклики, пов'язані з вимушеним переміщенням населення в умовах війни, зумовлюють необхідність створення ефективних механізмів підтримки внутрішньо переміщених родин, які мають дітей з особливими освітніми потребами.

Теоретико-методологічний аналіз літературних джерел переконливо свідчить, що в психолого-педагогічній науці напрацьовано теоретико-методологічну основу, яка створює передумови для цілеспрямованого осмислення й вивчення проблеми моделі психологічного супроводу внутрішньо переміщених родин, які мають дітей з особливими освітніми потребами.

Після здійсненого аналізу наукових джерел, присвячених проблемі психолого-педагогічного супроводу сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, а також досліджень, що розкривають особливості функціонування внутрішньо переміщених родин в умовах воєнного стану, було встановлено, що ефективна підтримка таких сімей потребує комплексного та міждисциплінарного підходу. У працях науковців наголошується на необхідності поєднання діагностичної роботи, корекційно-розвиткової допомоги, соціальної адаптації родини та координації діяльності різних фахівців і установ, залучених до процесу

підтримки. Узагальнення зазначених теоретичних положень, а також врахування специфічних потреб внутрішньо переміщених родин, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, дали змогу визначити структурні компоненти моделі психолого-педагогічного супроводу.

Актуальним для нашого дослідження було виокремлення структурних компонентів цілісної моделі психолого-педагогічного супроводу, спрямованої на підтримку не лише дитини, а й родини загалом, які у своїй взаємодії забезпечать цілісність і ефективність системи підтримки дитини та її родини. Відтак структурними компонентами розробленої моделі психолого-педагогічного супроводу внутрішньо переміщених родин, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, є діагностичний, корекційно-розвивальний, соціально-адаптаційний та координаційний компоненти.

Діагностичний компонент передбачає комплексне визначення актуальних освітніх, психологічних і соціальних потреб дитини та її родини після вимушеного переміщення, а також оцінювання рівня адаптації до нового середовища, психологічного стану членів родини та умов їхнього проживання. *Корекційно-розвивальний компонент* спрямований на надання психологічної підтримки дитині та її батькам, розвиток когнітивних, емоційних і соціальних навичок дитини, проведення корекційно-розвивальних занять і підвищення педагогічної компетентності батьків щодо особливостей виховання та навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Соціально-адаптаційний компонент* забезпечує інтеграцію внутрішньо переміщеної родини в нове соціальне та освітнє середовище, сприяє формуванню комунікативних навичок дитини, її успішній соціалізації в закладі освіти та громаді, а також передбачає інформаційну підтримку родини щодо доступних соціальних, освітніх і психологічних послуг. *Координаційний компонент* забезпечує взаємодію між різними установами та фахівцями, залученими до підтримки родини, зокрема закладами освіти, інклюзивно-ресурсними центрами, психологічними службами, соціальними установами та громадськими організаціями, що дає можливість реалізувати

комплексний і міждисциплінарний підхід до вирішення освітніх, психологічних і соціальних потреб дитини та її родини.

Методологічна основа моделі психолого-педагогічного супроводу родини та дитини базується на сукупності сучасних наукових підходів, що забезпечують комплексність, гуманістичність та ефективність допомоги. Поєднання системного, травма-інформованого, ресурсно-орієнтованого підходів, принципів інклюзивної освіти та міждисциплінарної взаємодії дає змогу створити цілісну модель підтримки, спрямовану на розвиток дитини та зміцнення потенціалу родини.

Впровадження моделі психолого-педагогічного супроводу родин, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, ґрунтується на системі ключових принципів, що забезпечують її ефективність та цілісність. Насамперед важливим є принцип інклюзивності, який передбачає забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей незалежно від їхніх індивідуальних особливостей та освітніх потреб. Важливе значення має також принцип сімейноцентричного підходу, відповідно до якого родина розглядається як активний учасник освітнього процесу та партнер у реалізації психолого-педагогічної підтримки дитини. Реалізація моделі передбачає дотримання принципу міждисциплінарної взаємодії, що забезпечує узгоджену співпрацю педагогів, психологів, соціальних працівників та інших фахівців, залучених до процесу супроводу. Водночас важливим є принцип індивідуалізації підтримки, який передбачає врахування особливостей розвитку дитини, її освітніх потреб та специфіки життєвої ситуації родини. Крім того, модель базується на принципі безперервності супроводу, що передбачає систематичне надання психолого-педагогічної допомоги родині та дитині на всіх етапах їхньої адаптації до нових умов проживання та навчання.

Реалізація моделі психолого-педагогічного супроводу передбачає кілька послідовних етапів, зокрема:

Діагностичний, під час якого здійснюється оцінка потреб дитини та родини.

Планувальний, що передбачає розроблення індивідуального плану супроводу з урахуванням результатів діагностики.

Реалізаційний, у межах якого здійснюється комплекс заходів психолого-педагогічної підтримки.

Моніторинговий, який передбачає оцінювання ефективності впроваджених заходів та корекцію програми супроводу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, впровадження розробленої моделі психолого-педагогічного супроводу внутрішньо переміщених родин, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, сприятиме покращенню психологічного благополуччя родини, створенню сприятливих умов для емоційної стабільності її членів та зміцненню їхнього ресурсного потенціалу. Реалізація моделі також забезпечуватиме більш успішну адаптацію дитини до нового освітнього середовища, що є особливо важливим в умовах вимушеного переміщення та зміни соціального оточення. Водночас її застосування сприятиме підвищенню ефективності інклюзивного навчання шляхом урахування індивідуальних освітніх потреб дитини та організації системної психолого-педагогічної підтримки. Важливим результатом реалізації моделі є також розвиток партнерської взаємодії між родиною та освітніми установами, що забезпечує узгодженість дій усіх учасників освітнього процесу.

Отже, запропонована модель може стати ефективним інструментом організації комплексної підтримки внутрішньо переміщених родин і сприяти забезпеченню рівних можливостей для дітей з особливими освітніми потребами, їхній успішній соціалізації та повноцінній участі в освітньому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Війна в Україні штовхає ціле покоління дітей до краю прірви – ЮНІСЕФ. ЮНІСЕФ: веб-сайт. URL: [https:// www.unicef.org/ukraine/press-releases/war-ukraine-pushes-generation-children-brink-warns-unicef](https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/war-ukraine-pushes-generation-children-brink-warns-unicef) (дата звернення: 11. 02. 2026).
2. Дитяча бідність: вплив війни на стан домогосподарств з дітьми / упоряд. Л. Черенько, В. Саріогло. Квітень, 2023. ЮНІСЕФ: веб-сайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/child-poverty-report-april-2023> (дата звернення: 11. 02. 2026).

3. Бугерко, Я. (2023). Ресурсний підхід в сучасній психології. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Випуск 3, 2023. URL: <https://chasopysppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/428>
4. Булахова, С.П. (2015). Психолого-педагогічна підтримка родин, які виховують дітей із проблемами в розвитку. *Таврійський вісник освіти*. 4(52), 228–223.
5. Миронова, С. (2011). Педагогічна допомога дитині раннього віку з особливостями психофізичного розвитку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 5, 65–72.
6. Шинкаренко, І. (2022). Сім'я в умовах війни: психологічні, психосоціальні та психопатологічні проблеми. *Науковий вісник ДДУВС*. Спеціальний випуск № 2. 550–557.
7. Ярмола, Н. А. (2024). До питання захисту та підтримки ментального здоров'я осіб з особливими потребами в умовах воєнного стану: Наукова доповідь загальним зборам НАПН України «Захист і підтримка ментального здоров'я українців в умовах воєнного стану: виклики і відповіді», 22 листопада 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(2), 1–9. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6239>
8. Beckers, L. W. M. E., Smeets, R. J. E. M., & van der Burg, J. J. W. (2021). Therapy-related stress in parents of children with a physical disability: a specific concept within the construct of parental stress. *Disability and Rehabilitation*, 43(8), 1185–1192. <https://doi.org/10.1080/09638288.2019.1646815>
9. Amna Arif, Farzana Ashraf, & Aasia Nusrat. (2021). Stress and coping strategies in parents of children with special needs (SN). *Journal of the Pakistan Medical Association*, 71(5), 1369–1372. <https://doi.org/10.47391/JPMA.1069>

REFERENCES

1. Viina v Ukraini shtovkhaie tsile pokolinnia ditei do kraiu prirvy – YuNISEF [The war in Ukraine is pushing an entire generation of children to the brink of disaster – UNICEF]. YuNISEF: veb-sait. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/war-ukraine-pushes-generation-children-brink-warns-unicef> (data zvernennia: 11. 02. 2026). [in Ukrainian].
2. Dytiacha bidnist: vplyv viiny na stan domohospodarstv z ditmy [Child poverty: the impact of war on the state of households with children]/ uporiad. L. Cherenko, V. Sariohlo. Kvitin, 2023. YuNISEF: veb-sait. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/child-poverty-report-april-2023> (data zvernennia: 11. 02. 2026). [in Ukrainian].
3. Buherko, Ya. (2023). Resursnyi pidkhid v suchasni psykholohii [Resource approach in modern psychology]. *Dniprovskiyi naukoviyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*. Vypusk 3, 2023. URL: <https://chasopysppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/428> [in Ukrainian].

4. Bulakhova, S.P. (2015). Psykholoho-pedahohichna pidtrymka rodyn, yaki vykhovuiut ditei iz problemamy v rozvytku [Psychological and pedagogical support of families raising children with developmental problems]. *Tavriiskyi visnyk osvity*. 4(52), 228–223. [in Ukrainian].

5. Myronova, S. (2011). Pedahohichna dopomoha dytyni rannoho viku z osoblyvostiamy psykhofizychnoho rozvytku [Pedagogical assistance to a young child with special psychophysical development]. *Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu*. 5, 65–72. [in Ukrainian].

6. Shynkarenko, I. (2022). Simia v umovakh viiny: psykholohichni, psykhosotsialni ta psykhopatolohichni problemy [The family in the conditions of war: psychological, psychosocial and psychopathological problems]. *Naukovyi visnyk DDUVS. Spetsialnyi vypusk № 2*. 550–557. [in Ukrainian].

7. Yarmola, N. A. (2024). Do pytannia zakhystu ta pidtrymky mentalnoho zdorovia osib z osoblyvymy potrebamy v umovakh voiennoho stanu: Naukova dopovid zahalnym zboram NAPN Ukrainy «Zakhyst i pidtrymka mentalnoho zdorovia ukraintsiv v umovakh voiennoho stanu: vyklyky i vidpovidi», 22 lystopada 2024 r. [On the issue of protecting and supporting the mental health of persons with special needs in the conditions of martial law: Scientific report to the general meeting of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine «Protection and support of the mental health of Ukrainians in the conditions of martial law: challenges and answers», November 22, 2024]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 6(2), 1–9. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6239> [in Ukrainian].

8. Beckers, L. W. M. E., Smeets, R. J. E. M., & van der Burg, J. J. W. (2021). Therapy-related stress in parents of children with a physical disability: a specific concept within the construct of parental stress. *Disability and Rehabilitation*, 43(8), 1185–1192. <https://doi.org/10.1080/09638288.2019.1646815> [in Pakistan].

9. Amna Arif, Farzana Ashraf, & Aasia Nusrat. (2021). Stress and coping strategies in parents of children with special needs (SN). *Journal of the Pakistan Medical Association*, 71(5), 1369–1372. <https://doi.org/10.47391/JPMA.1069> [in Pakistan].

Матеріал надійшов до редакції 1.03.2026

Прорецензовано 24.03.2026

Схвалено до друку 30.03.2026

УДК: 371.14: 376.04.2-057.177.3:005.

Олег Хотенюк,